

ЦЕПОВИ ПУНИ ВРАЊСКЕ КУЛТУРЕ

Уместо предговора

У Врању су се одувек преплинали живот и легенда, сан и јава, могуће и немогуће. Од када памти и од када га памте, има томе већ 9 векова, Врање је било раскрсница историје, граница светова, свратиште војника, путописаца и занесењака, уточиште и колевка многих легенди и мудрости.

Векови су га кроз историју градили и стварали од њега град-биће. Јер, само бића имају душу, а Врање је град са душом. Саткан је од тананих нити, које векови на чудне начине преплићу, и који суштину откривају само пријатељима и добронамерницима. „Суштину се не може очима сагледати” – тако се и овај град не може схватити само погледом на фотографије које сведоче о његовом постојању и мењању.

Игра и песма су уткане у живот Врања. Оне, као плод недокучивог духа града, извиру из сваког разговора, шале, досетке, приче... Оригиналност, специфичност и лакопски, скоро подруљив, однос према животним теškoћама, а овде се никада није живело лако, освајају вашу пажњу на првом кораку.

У Врању и међу Врањанцима не морате да се распитујете о култури. Она ће вас пронаћи, чим прошетате улицама које неодољиво призивају у сећање Борине јунаке. Поред Пашиног конака и Хамама, даље ка Горњој чаршији, где вас већ мачи сетни звук трубе која жали за изгубљеним јагњетом, прича води до Белог моста, тог малог споменика велике љубави. Доживљај се одмотава, емоције навиру као сузе несретне лепотице Ајше и све постаје могуће, реално и нормално. Тада оживљавају легенде, старе песме заоденуте у ново рухо терају у оро, које постаје само себи смисао и циљ.

Врање поносно чува своју историју и несебитно прича своју причу. Та прича је испричана много пута, али се неким чудом, увек изнова рађа модерна, лепша, сетнија, искренија и боља.

„Денови пуни врањске културе” представљају Вам делић онога што се у Врању може видети, пробати и из њега понети...

Тим аутора Центра за друштвене интеграције

Уместо предговора

*

Кратка историја

*

Историјски споменици

*

Чесме

*

Верски објекти

*

Споменици

*

Објекти

*

Знаменити Врањанци

*

Занати

*

Ношња

*

Врањска песма

*

Излетишта

*

Врањска Бања

*

Скијалиште

*

Врањска кухиња

КРАТКА ИСТОРИЈА ВРАЊА

Врањска котлина је насељена још од каменог доба, о чему сведоче археолошка налазишта. Касније, на овом простору, своје насеобине стварају Илири и Келти, да би их почетком нове ере освојили и покорили Римљани који ће образовати своју провинцију, Доњу Мезију. У наредним вековима кроз Балкан ће током Сеобе народа проћи Хуни и Авари, да би се почетком VI века доселили Словени који ће образовати своје државице. Око 630. године, на позив краља Ираклија, централни Балкан населили су Срби.

Први помен Врања под тим именом налазимо у делу *Алексијада* ромејске/византијске принцезе Ане Комнин. Ту је записано да је 1093. године српски жупан Вукан напао и спалио Врање.

Κάθ' οὕτως τεθαρρηκώς δ Βαλκάνος ὡς μή τινος
τοῦ ἀντίκαθισταμένου περιλειφθέντος ἔληξετο τὰς
παρακείμενας πόλεις καὶ χώρας.

Καὶ τῶν Σκοπίεων τὴν ἔξω τι καὶ κατέκαισεν. Οὐ
μέχρι δὲ τούτου, ἀλλὰ καὶ τὸν Πόλοθον καταλαθῶν
καὶ ἄχρι Βρανέας φθάσας καὶ δηώσας ἅπαντα
πολλὴν τε λείαν ἔκειθεν ἀφελόμενος εἰς τὴν οἰκίαν
ὑπέστρεψε χώραν.

Врање ће у наредном периоду бити под различитим владарима (српским, бугарским, ромејским), да би коначно ушло у састав Немањићке Србије 1207. године, у време владавине великог жупана, а касније и краља Стефана Првовенчаног.

Наредна два века Врање ће се налазити и развијати под Немањићима, о чему, као једини споменик из тог периода, сведочи и Црква Светог Николе изнад Врања, која је била метох манастира Хиландара.

После смрти цара Уроша Нејаког, Врањем ће завладати Дејановићи/Драгаши, а после Косовске битке ће ући у састав деспотовине Србије.

Врање је неколико пута пљачкано од стране Османлија који ће га освојити средином 1455. године чиме ће Врањанци пасти у ропство дуго 423 године.

Под османском влашћу Врање ће постати класична касаба/варошица. Османлије ће се населити у самој вароши, док ће Срби као раја бити насељени по околним селима и бити приморани да плаћају дажбине спахијама. Богате аге и бегови ће у Врању саградити неколико објекта који и данас постоје. Амам, Пашини конаци, Бели мост, чесма Ђеренка – сведоци су османског присуства на овом простору.

Иако ће постојати воља народа да и Врање буде ослобођено током Првог и Другог српског устанка, то се није десило. Захваљујући променама у османској држави и постепеном изједначавању муслимана и хришћана, почетком XIX века у Врању почињу да се јављају богати српски трговци који се насељавају у вароши, граде своје куће и сопственим иметком сустижу Османлије. Они ће и покренути обнову, односно изградњу Саборног храма средином XIX века.

Врањанци ће вишевековну слободу дочекати 31. јануара 1878. године када ће трупе Шумадијског корпуса под командом генерала Јована Белимарковића ослободити Врање и околину.

Одлучујуће битке су почеле 30. јануара 1878. године из правца Пљачковице и Девотина. Иако је претила опасност да Санстефанским миром Врање уђе у састав Бугарске, то се није десило захваљујући петицији самих Врањанаца, али и одлукама Великих сила на Берлинском конгресу, те ће Врање исте године ући у састав независне државе Србије. У Врању ће све до Балканских ратова бити смештен и конзулат Османског царства.

У Првом светском рату Врање ће окупирати Бугари који ће у граду вршити бројна злодела. Стратишта у Ристовцу и Ушевцу су само нека од њих. После пробоја Солунског фронта, 15. септембра, српска војска ће у незадрживом продору ослободити Врање 4. октобра 1918. године. У новој држави (Краљевини СХС) Врање ће прво бити центар једне од 33 административне области, да би се од 1929. године новом административном поделом нашло у оквиру Вардарске бановине.

Током Другог светског рата Врање ће поново бити окупирано од стране бугарских фашиста који су поново почели са бугаризацијом локалног становништва и застрашивањем локалног становништва.

Врањанци ће се активно укључити у народноослободилачку борбу и град коначно ослободити 7. септембра 1944. године када ће партизани, предвођени Властом Стојиљковићем, ући у Врање.

У оквиру нове државе и под новом социјалистичком управом Врање ће се убрзано развијати и од једне пограничне касабе постати индустријски центар Србије и Југославије. Са индустријализацијом долази и до повећања броја становника и променом изгледа који постаје савремен и модеран.

Све до 1992. године Врање је имало статус Општине, од 1992. године је седиште Пчињског округа, а према Закону о територијалној организацији Републике Србије, донетом 28. децембра 2007. године, Врање је добило статус Града. Град Врање је један од 27 градова у Србији. Врање је данас економски политички и културни центар Пчињског округа.

Марково кале

Средњовековно утврђење Марково кале је културно историјски споменик од великог значаја. Налази се 3.5 км северно од Врања уз стари пут који је коришћен у антици и средњем веку, а који је повезивао врањску са лесковачком котлином. Смештен је на гребену између планина Пљачковице на истоку и Крстиловице на западу, непосредно изнад ушћа Мале у Девотинску реку. У југозападном делу утврђења подигнут је римски кастил још у IV веку. Данашњи остаци тврђаве на основу архитектонских карактеристика потичу с краја 14. и почетка 15 века.

Према предању тврђаву је подигао Марко Краљевић, који је господарио просторима северно и западно од утврђења. Град се неко време звао Голубиње.

Турци су све време своје владавине користили Марково кале као утврђење у којем је обитавало око 30 људи.

СПОМЕНИЦИ ИЗ ОСМАНСКОГ ПЕРИОДА

Врање је све до ослобођења 1878. године било балканско-оријентална варошица, са уским прљавим и кривуданим улицама и ћорсокацима. Зидови од ћерпича или блатом облепљени плотови служили су као ограда варошких кућа. Куће ага и бегова су се налазиле по крајевима целе вароши, на отвореним просторима и подсећале су на сеоска имања.

Хамам/Амам

Хамам (или Амам) је старо турско купатило, саграђено, према подацима, крајем 17. века, око 1690. године, у времену када су потребе за њим биле неопходне због пораста броја османског становништва у Врању.

Грађен је од притесаног камена и опеке, а његов унутрашњи простор састоји се из свлачионице, места за купање – халвата и резервоара за воду – хазиса. На крову, покривеним ћерамидом, налази се пет купола са стакленим окулусима, преко којих се осветљава унутрашњи простор, халват.

Хамам је после ослобођења био у приватном власништву али га је Град откупио и обновио, практично из рушевина, 1956. године.

Године 2004. завршена је реконструкција и планирано је да овај објекат постане стална музејска поставка археолошких предмета са локалитета Кршевица. Ипак, због појаве капиларне влаге крајем 2005. године, објекат није у функцији.

Бора Станковић је Хамам и ритуал купања у њему детаљно описао у свом делу *Нечиста крв*.

Бели мост

Бели мост

Врање је, попут Вероне, имало своје љубавнике. Њихова љубав је подарила граду вечиту легенду.

Према легенди, Селим-бегу је пророчица рекла да ће његова кћи да се заљуби у хришћанина. Желећи то да спречи, он је своју кћи, лепу Ајшу држао затворену у кући. Ајша се заљубила, најпре у звук фруле сиромашног пастира Стојана, који је сваког дана пролазио крај њене куће гонећи стадо на пашу, а потом и у лепог младића. Млади су почели тајно да се састају. Сазнавши за ово, Селим-бег једног дана пође за својом кћери. Видевши их загрљене, уперо је пушку и испалио метак у Стојана. Међутим, испред метка је стала Ајша која је својим телом заштитила вољеног младића. Видевши да је његова вољена погинула, Стојан је себи одузео живот заривши пастирски нож у срце.

Ајшини родитељи су од мираза саградили мост.

Подигнут 1844. године Бели мост је изграђен са свим карактеристикама оријенталног начина градње и обликовања.

Силуета моста са лучном линијом и теменима и надвишењем у средини је саставни део природног амбијента, употпуњеног брдским залеђем у позадини, а у непосредној близини јужно од моста, низ реку је и природна речна каскада. Нажалост, природни амбијент моста у довољној мери је деградиран архитектонски некавалитетном градњом у његовој непосредној близини, чиме је отежана његова презентација и приступ самом мосту.

Бели мост је симбол Врања, а његов значај се огледа и у томе што се стилизован приказ моста налази на градском грбу.

Мермерна плоча, која је очувана до данас, на себи има турски и арапски натпис верске конотације, али истовремено исказује и мисао да мудри људи иза себе остављају нешто по чему ће их памтити будуће генерације.

Превод је урадио др Хасан Калешки са Филозофског факултета у Београду.

Превод са турског језика:

*Овај мост се зове Бели мост и служи за олакшицу.
Воде које теку испод њега служе људима за здравље.
Пролазници нека прођу још једном да се о томе увере.
О, Мухамеде, изабраниче (Боже!), посредује (код Бога)
за његовог власника (власника моста).*

Превод са арапског језика:

*Добротвор и добротиница
Онај који жуди за рајем и високим системом (у њему)
Ајша Халум, кћи роба вечног
Нека њој и њеним родитељима опрости грехе.
У средишњем делу
О, чувару (Боже!), а испод тога години 1844.*

Пашини конаци

Пашини конаци су комплекс од две зграде који се налази у самом центру Врања и представља материјално непокретно културно добро под заштитом државе. Састоје се од две зграде подигнуте напорима Рауф-бег Џинолија 1765. године. То су Селамлук, зграда која је коришћена као коначиште за мушке чланове пашине породице и административне послове, у коју је данас смештен Народни музеј Врање, и Харемлук – зграда која је коришћена за смештај жена из пашине породице, у којој се данас налази ресторан.

По ослобођењу од Османлија владика Пајсије их је откупио од Абдул хануме, кћери последњег врањског паше, Хусеин-паше. Владика је конаке поконио граду и ту су се у различитим периодима налазиле управа града, гимназија, архив...

Зграду чине две, по унутрашњем склопу, скоро идентичне грађевине, грађене у турско-балканском стилу. Обе се састоје из приземља и спрата који су повезани стрмим степеницама. Око централног хола неправилног облика, радијално су распоређене собе. Собе су опет, међусобно повезане такозваним оцаклијама, које су служиле за грејање. На pročелју зграде Харемлука на спрату приметна је полукружно завршена просторија. То је Диванхана, која и данас постоји, а служила је за

Музеј-кућа Боре Станковића

Кућа у којој се родио књижевник Борисав Станковић (1875–1927), налази се у Баба Златиној улици, у некадашњој Доњој махали, на плацу који је купила Бориња баба, по којој је улица и добила име.

Подигнута је 1855. као четвороделна кућа са отвореним тремом и дократом под којим је улаз у подрум. Грађена је у бондруку са испуном од чатме, крова покривеног ћерамидом. Као варијанта развијене моравске куће, представља вредан споменик народног градитељства.

У дворишту се налази башта, стари дуд, калдрма и бунар, као и летња кухиња. Окружена лозницама и цвећем, личи на давно заборављени Борин свет, скривен од модерног доба.

Бора је због немаштине и одласка у Београд био приморан да прода своју родну кућу, а Град је кућу откупио и након конзерваторско-рестаураторских радова, изведених 1966. године, у њој се налази Музеј-кућа Боре Станковића. Кућа је отворена за туристе.

Унутрашњост куће испуњена је оригиналним предметима које је пишчева породица користила. Тамо се налазе баба Златина соба, гостинска соба и просторија у којој су изложена издања Бориних дела, плакати, фотографије са позоришних извођења његових дела и дела добитника *Борине награде*.

Чесме

Мачкина чесма

Мачкина чесма налази се уз обалу Врањске реке, поред моста. Зидана је ситним ломљеним каменом, а позната је као Мачкина чесма, за коју су везане многе легенде.

Легенда каже да је чесму подигао Турчин не би ли окајао грехе за смрт Димане, несрећне српске мајке, којој су Турци убили сва три сина. Димана је после смрти синова са мужем (који је убрзо умро) пребегла у Врање. Остала је сама са својом шареном мачком. У великој туги, једног дана је извукла низ златника, које је наменила снаји, жени сина првенца. Како тај дан није дочекала, златнике је ставила мачки око врата. Мачку је због златника убио Турчин, а Димана је умрла од туге.

Остаци мермерне плоче доносе запис на арапском језику:

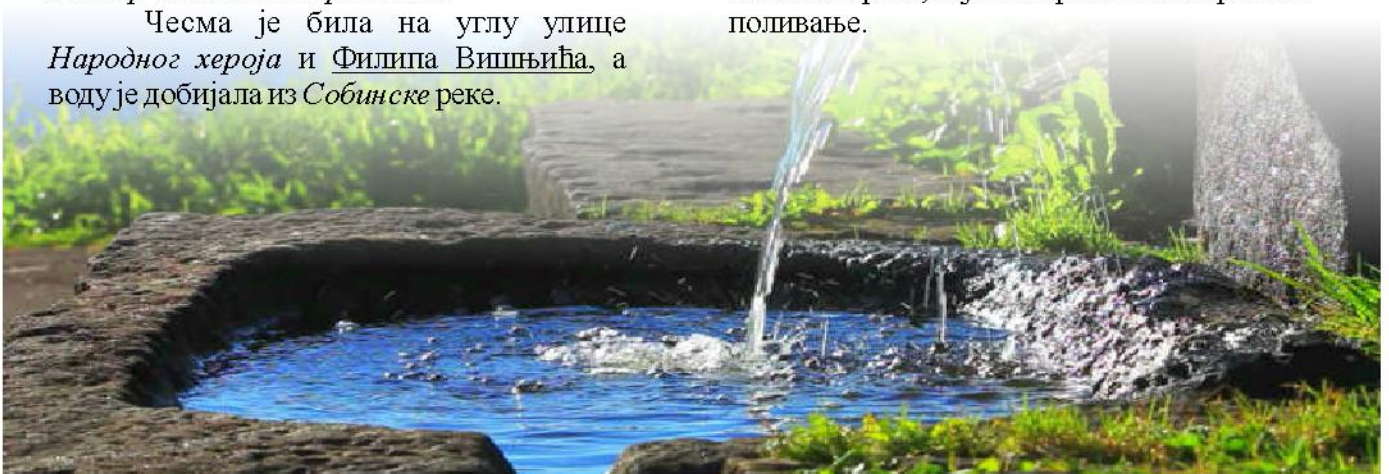
Мост је задужбина Хусеин-паше, који се спомиње као врањски паша од 1815. до 1842. године.

*Добročинства у име бога су тврђава сигурности.
Уистину овај мост је радост за душу.
Они који су дошли на овај свет, отишли су.
А паметни су на своје место оставили траг.
Добротвор и добročинитељ је Хаџи Хусеин,
Син Сулејманов, олакшај, о, Господе, да буде
Срећан наш прелазак – г. 1848/1849.*

Бела чешма

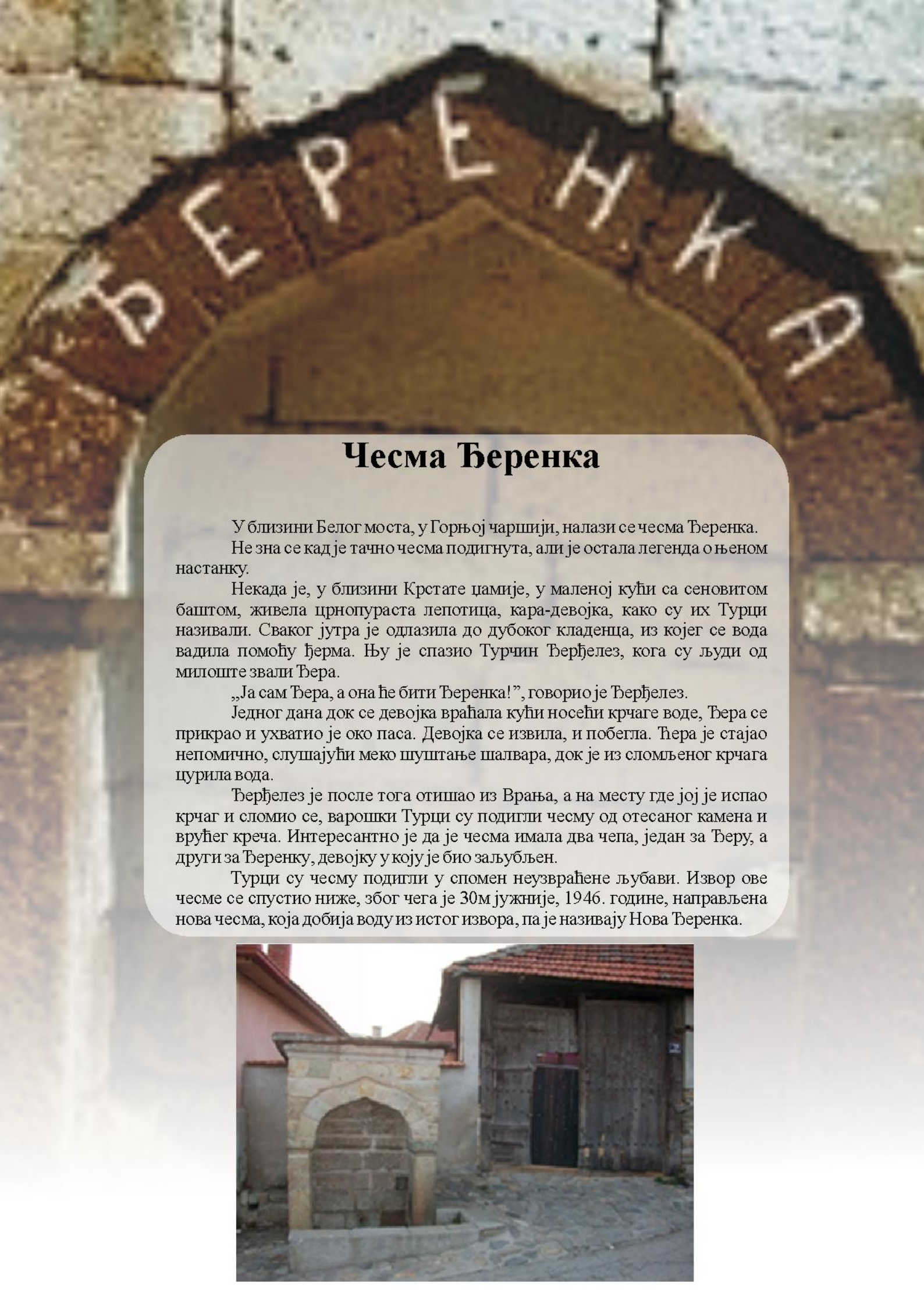
Ништа мање позната није ни такозвана Бела чешма, које више нема, а ушла је у литературу кроз дело Боре Станковића (*Стојанке, бела Врањанке*). Поред ове чесме одиграо се сусрет између *Шаћир-бега* и лепе *Врањанке*.

Чесма је била на углу улице *Народног хероја* и Филипа Вишњића, а воду је добијала из *Собинске* реке.

Тасина чешма

Чесме код Тасиног млина такође више нема, али је остала у памћењу по томе што је једина у Врању имала две цеви. Из једне је текла изворска вода, која се употребљавала за пиће, а из друге вода из *Собинске* реке, која се користила за прање и поливање.

Чесма Ђеренка

У близини Белог моста, у Горњој чаршији, налази се чесма Ђеренка. Не зна се кад је тачно чесма подигнута, али је остала легенда о њеном настанку.

Некада је, у близини Крстате цамије, у маленој кући са сеновитом баштом, живела црнопураста лепотица, кара-девојка, како су их Турци називали. Сваког јутра је одлазила до дубоког кладенца, из којег се вода вадила помоћу ђерма. Њу је спазио Турчин Ђерђелез, кога су људи од милоште звали Ђера.

„Ја сам Ђера, а она ће бити Ђеренка!”, говорио је Ђерђелез.

Једног дана док се девојка враћала кући носећи крчаге воде, Ђера се прикрао и ухватио је око паса. Девојка се извила, и побегла. Ђера је стајао непомично, слушајући меко шуштање шалвара, док је из сломљеног крчага цурила вода.

Ђерђелез је после тога отишао из Врања, а на месту где јој је испао крчаг и сломио се, варошки Турци су подигли чесму од отесаног камена и врућег креча. Интересантно је да је чесма имала два чепа, један за Ђеру, а други за Ђеренку, девојку у коју је био заљубљен.

Турци су чесму подигли у спомен неузвраћене љубави. Извор ове чесме се спустио ниже, због чега је 30м јужније, 1946. године, направљена нова чесма, која добија воду из истог извора, па је називају Нова Ђеренка.

A photograph of a stone wall with a pipe pouring water into a stream. The wall is made of rough, stacked stones. A black pipe is embedded in the wall, and a clear stream of water flows from it down into a small stream at the bottom. The stream is surrounded by green grass and some small plants. The background is a continuation of the stone wall.

Шарена чешма

Једна од најпознатијих и у песми опевана (*Цанум, насред села, Шарена чешма*), Шарена чешма, налазила се у центру града, код данашње Електродистрибуције. Чесма је била висока два метра и све четири стране биле су обојене црно-белом бојом, слично шаховској табли, због ноћног распознавања, с обзиром на то да Врање пре 1915. године није имало електрично светло. На врху чесме био је постављен фењер с лампом, која је горела целе ноћи и осветљавала околину.

Шарена чешма подигнута је после ослобођења Врања, 19. јануара 1878. године. Воду је добијала из Собинске реке. Иако обична, као и свака друга чесма, она је опевана у песмама које су певали многи нараштаји Врањанаца, па је наставила да траје и у делима великог уметника Боре Станковића (*Коштана, Певци*).

За време Првог светског рата Шарена чешма добила је нов изглед, а за време Другог светског рата померена је до радњи ка северу. Августа 1960. године био је порушен читав овај блок ради изградње нових радњи и станова, па је срушена и ова чесма. У последњој деценији 20. века, на овом месту је подигнута нова чесма која се снабдева водом из градског водовода.

Топличка чесма

Још увек постоји, али у новом руку, чесма код Тошлика.

Такође, у Врању постоји још неколико чесама: чесма у некада омиљеном излетишту Ђошка, чесма изнад *Горње чаришије*, подно Пржара, а 2003. године у Градском парку саграђена је чесма која воду добија из градског водовода.

Верски објекти

Света Тројица – Саборни храм у Врању

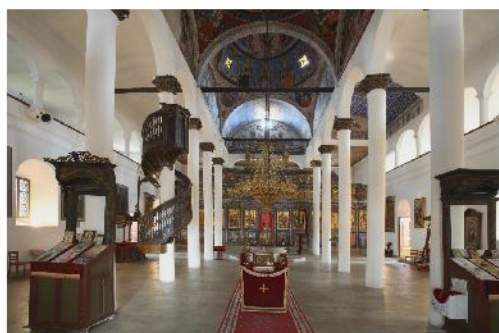

Данашњи Саборни храм Свете Тројице у центру Врања налази се на месту старије цркве. Црква је започета 1838. године. Грађена је уз помоћ врањског паше Хусеина, „великог пријатеља Срба”, што је веома сметало домаћим Турцима. Турци и Арнаути из околине су на Спасовдан 1843. године опљачкали хришћане и оскрnavили цркве по вароши.

Под утицајем међународне јавности и дипломатских представника, али и по захтеву Врањанаца, Порта је похватала и казнила побуњенике. Царска комисија проценила је штету за порушену Саборну цркву. Како штета није исплаћена, Врањанци су сопственим средствима и радом подигли нову цркву на темељима претходне. Црква је грађена 1858–1860. Градитељ цркве био је Андреја Дамјанов, а потицао је из познате мијачке породице у дебарском крају. Његов брат израдио је олтарску преграду.

Сликарски део посла на иконостасу Црквена општина је поверила зографу Димитру Крстевичу Дичи, тада најпознатијем и најдаровитијем иконописцу у вардарској Македонији, који је насликао већи број иконостасних целина и појединачних икона са декоративно прихваћеним барокним украсима.

У саставу Цркве данас се налази седиште Епархије врањске.

Црква Свете Петке

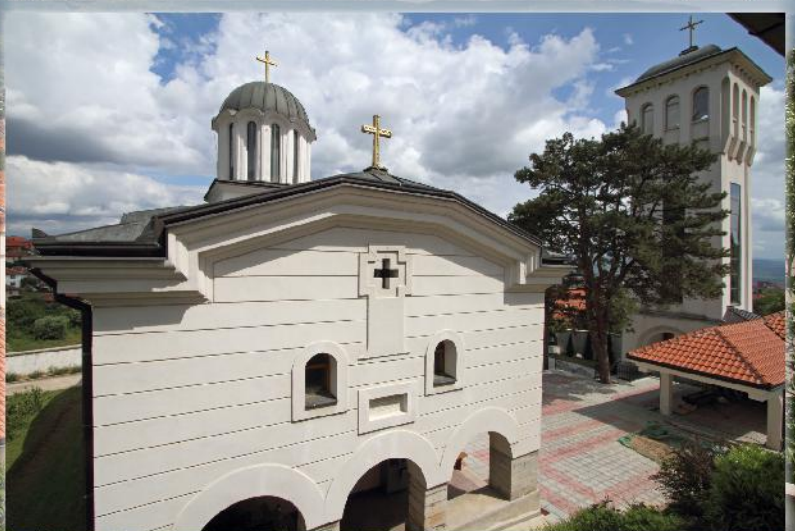
Невелика црква посвећена *Светој великомученици Петки Трнови* налази се у врањском насељу Тулбе, поред Врањске реке, у близини Белог моста („Моста љубави“). Ова црква позната је у народу и као Крстата џамија.

Археолошки ископавањем утврђено је да је на овом простору током XIII века изграђена црква, која је у османском периоду претворена у џамију, да би после ослобођења 1878. године поново на истом месту изграђена црква.

Легенда о настанку џамије говори о недаћама које су Османлије имале када су срушиле православну цркву и кренуле са изградњом минарета; наиме, дешавало се да све што саграде у дану виле сруше током ноћи. У темељ су неимари поставили крст, а према другој верзији легенде, крст се налазио на врху минарета испод полумесеца. Одатле потиче народни назив за ову цркву „Крстата џамија“.

Манастир Светог Николе – Метох манастира Хиландар

Као манастирски храм постојао је у преткосовској средњовековној држави. Неки извори тврде да су га подигли браћа Балшићи а други да је храм сазидао кнез Балдовин. Син кнеза Балдовина, Маљушт, приложио је цркву Светог Николе манастиру Хиландар.

На месту старе цркве 1905. године саграђена је нова. Престону икону Светог Саве насликао је Теофан Исаиловић Буђарски, 1904. године.

Црква је рестаурирана у периоду 1998–2002.

Црква успења пресвете Богородице – Собинска црква

Собинска црква је најстарија и једна од најзначајнијих у Врању. Камени натпис на јужним вратима Цркве говори да је подигнута 1820. године у време док је Врање било под турском влашћу. Била је центар духовног и политичког окупљања православног становништва.

Обновљена је 1920. године. Амбијент Цркве употпуњава иконостас са иконама насталим 1821–1875. године.

Манастир Лепчинце

Лепчинце је метох манастира Прохор Пчињски, као одвојено манастирско имање са црквом и под његовом управом. Манастир се налази у селу Лепчинце и потиче из 14. века.

Манастир Светог великомученика Пантелејмона налази се на 22 км југоисточно од Врања, у прекрасној недирнутој природи, у селу Лепчинцу. Последња обнова манастира започела је 1995. године доласком ахримандрита Пајсија са Свете Горе. Сада је то женски манастир.

Манастир Прохор Пчињски

Манастир Прохор Пчињски

На 20 км од магистралног пута Београд–Солун и 30 км удаљености од Врања налази се једна од најстаријих српских светиња – Манастир Свети Прохор Пчињски. Смештен у подножју планине Козјак, обрасле храстовом шумом, пуној дивљачи и бројних извора, у крају изванредних климатских особина, манастир живи свој бурни живот деветстогодишњака. Рушен и паљен, нападан и пљачкан, сада обновљен, посећиван је од туриста и ходочасника из целог света које привлаче тајне манастирских одаја, али и недирнута лепота амбијента краја, традиционално познатог као ваздушна бања.

Девет векова прохујало је од када је византијски цар Роман Диоген (владао од 1067. до 1071. године) подигао овај манастир и посветио оцу Прохору. О томе постоји легенда:

Родитељи Светога Прохора добили су сина у позним годинама. Када је Прохор напунио 8 година дали су га да „учи књигу“. По пунолетству и завршетку изучавања књиге мудрости, родитељи одлуче да ожене свој јединца. Прохор тада своје имање подели сиромасима, оде у пустињу и свој живот посвети Богу. У пустињи је живео 32 године и за то време није сретао људе. Диоген, будући римски цар, ловивши срну, сретне у пустињи Прохора који му тада предвиди да ће постати цар, али га опомену да не заборави на старог пустињака. Диоген саслуша старца, отпутова у Цариград и убрзо постаде цар. Али, заборавио је на пророка. Прохор му се јавио у сну и опоменуо га да му макар мали храм подигне. Испуњавајући пророкову жељу, Диоген најпре у Нагоричанима подиже један храм, а потом и цркву на реци Пчињи, где вековима почивају свете и чудотворне мошти из којих до данас тече свето миро.

Једна од најопсежнијих обнова заслуга је краља Милутина, који је ангажовао 1316. или 1317. године солунске сликаре Михаила и Евтихија да осликају нови храм. После Косовске битке, Манастир су разориле Османлије, а 1489. године обновио га је Марин из Кратова. Тада је осликан фрескама које се убрајају у најзначајније уметничке творевине свог времена.

Први конаци су саграђени 1832. године на темељима, како се претпоставља, срушене Цркве Светог Арханђела Михаила. У периоду од 1854. до 1862. године изграђене су такозване Врањске зграде. Северно од Цркве је конак под покровитељством Краља Петра Првог Ослободиоца и Митрополита Скопског Господина Вићентија.

Конак је обновљен 1986. године од стране Завода за заштиту споменика културе из Ниша, према пројекту архитекте Александра Радовића.

Родна кућа Преподобног Јустина Поповића

Преподобни Јустин (рођ. Благоје) Поповић родио се у Врању на Благовести 1894. године, а упокојио се у манастиру Ћелије (код Ваљева) на Благовести 1979. године.

На иницијативу Његовог Преосвештенства Епископа врањског Господина Пахомија, општинске власти Врања доделиле су плац на коме се налазила родна кућа Оца Јустина Православној епархији врањској 1993. године. Завод за заштиту споменика културе из Ниша урадио је пројектну документацију, а 1994. године положен је камен темељац поводом петнаестогодишњице упокојења оца Јустина.

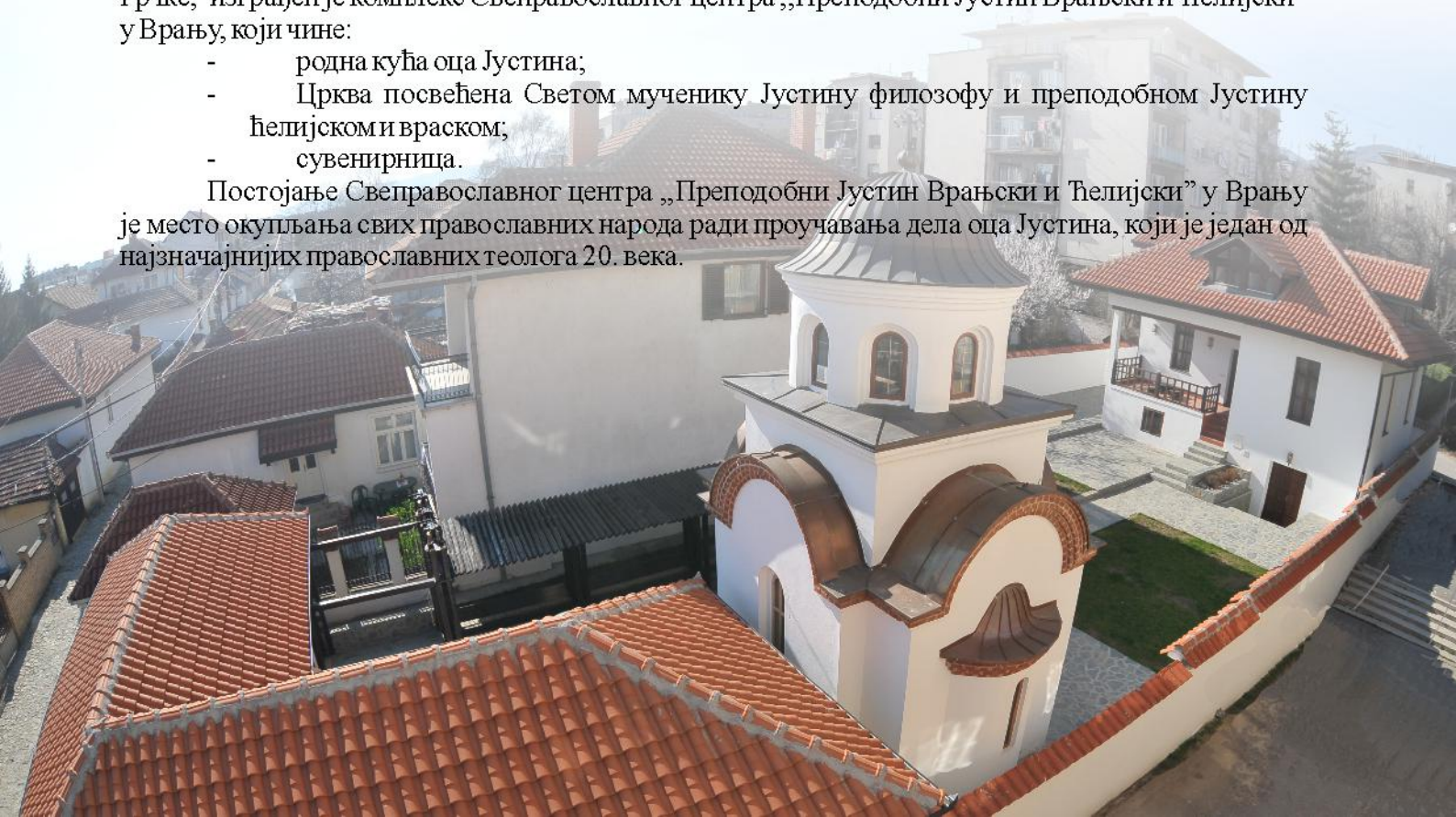
У обновљеној родној кући Оца Јустина налази се спомен-соба са библиотеком и деловима намештаја Митрополита скопског Јосифа (Џвијовића). У истом простору налазе се и личне ствари Оца Јустина (одежда, мантије, бројанице, прибор за писање...), дар манастира Ћелије. У приземљу се налази галерија на чијим зидовима су слике из личног живота Оца Јустина.

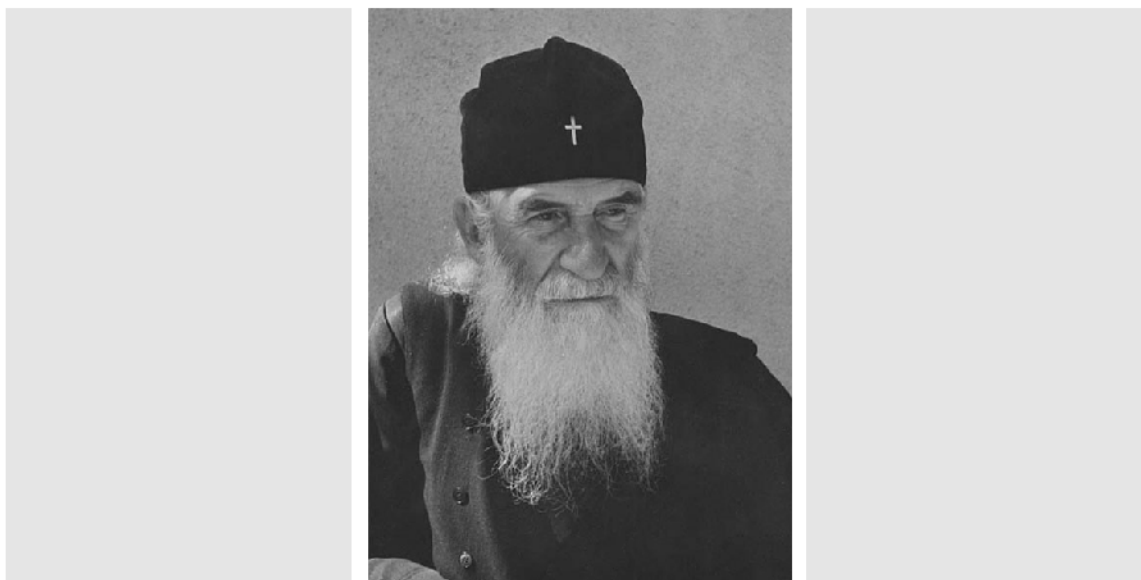
Судбина Оца Јустина Поповића је један од најбољих примера односа поратних комунистичких власти према СПЦ. Сам отац Јустин протеран је са Богословског факултета у Београду и изгнан у манастир Ћелије. Желећи да избрише сваки траг његовог постојања у Врању, тадашња власт је 1964. године порушила његов родни дом, иако се Отац Јустин супротставио тој одлуци пред Општинским судом у Ваљеву.

Трудом који је уложила Православна епархија врањска, као и дародаваца, углавном из Грчке, изграђен је комплекс Свеpravославног центра „Преподобни Јустин Врањски и Ћелијски” у Врању, који чине:

- родна кућа оца Јустина;
- Црква посвећена Светом мученику Јустину филозофу и преподобном Јустину ћелијском и враском;
- сувенирница.

Постојање Свеpravославног центра „Преподобни Јустин Врањски и Ћелијски” у Врању је место окупљања свих православних народа ради проучавања дела оца Јустина, који је један од најзначајнијих православних теолога 20. века.

Јустин Поповић

Отац Јустин Поповић рођен је у Врању од оца Спиридона и мајке Анастасије, на Благовести 1894. године и зато је на крштењу добио име Благоје. Све до његовог деде, попа Алексе, његова породица је седам узастопних колена била поповска.

Као дечак често је са родитељима одлазио у Пчињски манастир, код Светог Прохора Чудотворца, који је једном приликом исцелио Благојеву мајку од тешке болести. Још од ђачких дана Благоје је са усрђем читао Јеванђеље Христово и настојао да живи по њему. Гладан истинског човекоспознања и Богоспознања, уписао је богословију. Најпре је завршио десеторазредну Богословију Светог Саве у Београду (где му је поред осталих предавао и јеромонах Николај Велимировић).

У Првом светском рату мобилисан је у ђачку чету болничара и крајем 1915. године повлачи се са српском војском до Скадра. На дан Светог Василија Великог, 1916. године у Скадру прима монашки постриг и добија име по Светом Јустину Мученику.

Са групом даровитих богослова одлази на студије теологије у Петроград, одакле прелази у Оксфорд, да би се, по окончању рата и студија, вратио у земљу и постао суплент богословије у Сремским Карловцима. Са тог положаја отишао је на атински Универзитет где је докторирао на тему „Проблем личности и сазнања по Светом Макарију Египатском”.

По повратку у Сремске Карловце уређује часопис *Хришћански живот* у којем објављује своју студију „Философија и религија Ф. М. Достојевског”. Јустин Поповић је велики део свог научног и духовног дела посветио Достојевском, мада се бавио и другим великанима попут Светог Саве, Његоша, Шекспира.

Из Карловачке богословије пут га води у Призренску, па у Битољску богословију, да би одатле био послат у Чехословачку где је у Прикарпатским крајевима мисионарио међу православним Карпатским Русима, који су се тих година враћали у православље из наметнутог унијатства. Тих година, по повратку из Чешке, објављује и прву књигу – *Православне философије истине*, то јест православну догматику. Убрзо бива изабран за професора догматике на Богословском факултету у Београду, где предаје до почетка Другог светског рата.

Године 1938. покреће часопис *Сремско философско друштво*.

Ратне године проводи углавном по нашим манастирима. Учествује у писању меморандума Српске цркве о страдању Срба у фашистичкој НДХ. Одмах после рата, комунистичке власти га протерују са Универзитета и краће време бива утамничен иако без икакве кривице.

Од 1948. године па до краја свог живота, живео је у манастиру Телије код Ваљева као свештенослужитељ и духовник у својеврсном заточеништву, често малтретиран и саслушаван од комунистичких власти.

За Оца Јустина Поповића може се рећи да је био прави „философ Духа Светога”. Његова животна философија била је у јеванђељским и монашким подвизима молитве, поста, праштања, истинољубља, љубави, човекољубља и богољубља.

Споменици

Споменик ослободиоцима Врања – Чика Мита

Испред Зграде начелства на Тргу Републике налази се споменик српским ратницима који су 31. јануара 1878. године ослободили град од Отоманске империје, познат као „Чика Мита”. Споменик је ауторско дело вајара Симеона Роксандића, а откривен је 7. маја 1903. године, непосредно пред Мајски преврат. Споменик је плаћен од добротворних прилога Врањанаца, а први прилог за израду споменика дао је прослављени генерал Јован Белимарковић.

Овај споменик је, деливши судбину свог народа, рушен у налетима непријатеља у I и II светском рату и постављан три пута, 1903, 1929. и 1946. године.

Споменик постављен 1903. године бугарски окупатор је срушио крајем 1915. године сваливши га са постамента. Бугарска војска га је натоварила на запрегу и кренула пут Ниша. Споменик, међутим, никада није стигао у Ниш. Претпоставља се да је истопљен за израду муниције у Грделици, где је задњи пут виђен.

По ослобођењу, 4. октобра 1918. године, вајар Роксандић, будући да је сачувао оригиналне калупе, израђује нови, идентичан споменик. Поново је ваљало сакупљати прилоге за „Чика Миту”. Овог пута помогла је и власт али је споменик поново постављен тек 28. јуна 1929. године. Вајар није дочекао тај тренутак, умро је 1924. године.

Други пут споменик бива ланцима везан за тенк и срушен са постоља у ноћи 20. октобра 1941. године. Овог пута су Врањанци успели да склоне споменик и сакрију га у двориште Хамама те прекрију дрвима. Тако је „Чика Мита” спасен и враћен на постамент 1946. године чиме је отпочео свој „трећи живот” међу Врањанцима.

У свом страдању популарни „Чика Мита” је остао без леве руке у којој је била пушка острагуша а оштећен је и топ крај његових ногу. Десна рука, међутим, остала је високо подигнута увис као симбол непобедивости, пркоса и упорности југа Србије.

Споменик жртвама бугарског окупатора

Подигнут је почетком 1922. године испред Саборне цркве у знак сећања на погинуле војнике и грађане за слободу Врања у Првом светском рату. И овај споменик су бугарски фашисти порушили за време Другог светског рата. Након завршетка рата врањски каменорезац Велимир Димитријевић Веља урадио је 1951. године идентичан споменик.

На дан ослобођења Врања у Првом светском рату, 4. октобра 2003. године, на четвртој страни споменика, постављена је спомен-плоча војводи Петру Бојовићу.

Споменик револуцији

Споменик револуцији откривен је 7. септембра 1985. године, на 41. годишњицу ослобођења Врања у Другом светском рату. Дело је београдског вајара Анте Гржетића и налази се испред Учитељског факултета. Чува успомену на велику епопеју и херојство 954 погинулих Врањанаца. Символика је врло јасна и охрабрујућа – живот побеђује смрт: дете у наручју мајке поносно уз оца јунака и ратника, на коњима вранцима уздигнуте главе, јашу напред у нови свет, док им је поглед уперен према истоку, у правцу излазећег сунца.

Споменик жртвама НАТО агресије

Испред Галерије Народног музеја 2008. откривен је споменик погинулим војницима, полицајцима и грађанима у НАТО бомбардовању 1999. године. Аутор споменика је београдски вајар Станимир Павловић, који је рођен у Прешеву.

Споменик симболизује силу која се појављује одозго, али и сунце, симбол вечности, испод којег су уклесана имена 95 погинулих.

Споменик Изабел Емсли Хатон

Након пробоја Солунског фронта, женска санитетска јединица „Америка”, састављена од 11 лекара и 40 сестара, пореклом из Шкотске, добила је задатак да се стационира у Врању и оформи болницу. На чело болнице је дошла др Изабел Емсли Хатон. Она је у врањској касарни 1918. године формирала прву болницу и тиме поставила темељ будућој врањској болници и целокупној здравственој заштити. Под страшним условима јединица је лечила српске војнике, али и грађане Врања и околине у кругу од 80 км. Такође, јединица је успешно сузбила више епидемија тифуса и шпанске грознице. Врањанци су др Изабел и остале медицинске сестре за време рата звали „мале сиве препелице”. За своје херојско дело Изабел Емсли Хатон одликована је орденом *Белог орла*.

Град је у знак сећања и захвалности подигао споменик посвећен овим храбрим женама

Спомен-соба гарнизона Врање

У касарни „Први пешадијски пук Књаза Милоша Великог” у Врању, постоји помен-соба посвећена свим Врањанцима који су изгубили животе у ратовима од 1878. године до НАТО агресије 1999. године. Спомен-собу су формирали официри, подофицири, војници и цивилна лица гарнизона. Посебне заслуге за постојање Спомен-собе припадају тадашњем команданту 4. бригаде војске Србије Милосаву Симовићу. Сами Врањанци су дали огроман допринос богатству трајне поставке поклањањем предмета које су наследили од предака. Спомен-соба је отворена за јавност на Дан бригаде, 31. јануара 2008. године, са циљем да остави вечити запис о једном бурном периоду из историје Врања и о свима који су погинули за слободу Врања у том периоду.

У соби је смештен материјал велике културно-историјске важности, који гради сложену слику несрећног 20. века. У Спомен-соби је урезано 5440 имена и презимена, војника, полицајаца и грађана Врања и околине који су погинули у ослобођењу Врања од Турака 1878. године, у балканским ратовима, у Првом и Другом светском рату, у НАТО агресији од 1990. до 1999. године, укључујући и кризу 2000. и 2001. године.

У Спомен-соби је исписана историја свих јединица које су биле смештене у Врању од 1878. до сада, њихова опрема, наоружање, униформе, одликовања, писани материјали, заставе под којима се гинуло за слободу Врања. Ту се могу видети војне исправе, вредне фотографије, документа... Изложено је неколико хиљада експоната непроцењиве културне, историјске, породичне и материјалне вредности.

Ту је и вечни огањ, којим се симболично одаје почаст свим погинулима.

Од отварања до сада, Спомен-собу је посетило око 50.000 људи, сви високи државни и војни руководиоци Србије и преко 50 страних делегација.

Живот исписује нове догађаје а њихови трагови налазе места у овој, по много чему јединственој, Спомен-соби, у којој су сви намерници добро дошли.

Споменик Бори Станковићу

Споменик од бронзе,
откривен 7. септембра 1954. у
градском парку, дело је вајара
Славка Шоше.

Бора Станковић (1876–1927),
био је српски књижевник,
приповедач, романијер, драматург,
један од најзначајнијих писаца
српског реализма и најпознатији
Врањанац.

Спомен-плоче

У Врању је постављено неколико спомен-плоча
у част знаменитих личности из историје Враћа и Србије:

Ђорђу Тасићу (1892–1943),
Карађорђу (1762–1817),
Петру Бојовићу (1858–1945),
Дражи Михаиловићу (1893–1946),
Оливери Верици Ђорђевић (1822–1942).

Објекти

Зграда начелства

Грађена 1905–1907. године, Зграда начелства представљала је једну од најлепших зграда ондашње Србије. Саграђена је по пројекту архитекте Петра Поповића. Објекат је монументалних размера и грађен је у маниру српско-византијске архитектуре, два пута је рушена од бугарског окупатора, поново је dizана, али су трагови општећења и сада видљиви.

Данас је овде седиште Пчињског округа и Скупштине Града Врања. Налази се на Тргу Републике и третира се као културно добро.

Зграда суда

У непосредној близини Зграде начелства, 1907. године изграђена је Зграда Окружног суда, данас седиште врањског правосуђа. Аутор је архитекта Светозар Јовановић Старији. У спољној архитектури зграда је рађена у маниру еклетичке ренесанса. После рата, 1945. године, дограђен је спрат и главни улаз лоциран у средиште зграде. Садашњи изглед датира с краја XX века, када је зграда рестаурирана. Третира се као културно добро.

Дом војске

Дом војске или некадашњи Официрски дом изграђен је 1932. године и одувек је служио потребама војске и цивила у Врању. У Дому војске пре и после Другог светског рата организовали су се приједи, официрски балови, биоскопске пројекције и концерти познатих оркестара. Од стране тадашње градске власти организоване су и конференције, скупштине и пријем званичника. Башта Дома војске упамћена је као место на коме су се одвијале легендарне игранке 70-их година прошлог века. Пре Другог светског рата, па све до 1970. године, Дом војске је имао свој оркестар; касније су оркестар чинили војници на служењу војног рока и старешине. Поред војног оркестра, Врањанце је тих година забављао и познати оркестар „Орхидеје”, кога су чинили цивили – грађани под управом Томе Влајинца.

Сала Дома војске се користи за официрске балове, позоришне представе, књижевне вечери, и биоскоп, јер Дом има официрски клуб, мултимедијалну салу, VIP- салон и биоскоп. Отворен је и некадашњи балкон у сали која може да прими 250 гледалаца. Покренута је и административна процедура за реновирање ресторана Дома војске, који се налази у продужетку реновиране зграде.

Данас на улазу стоји почасна стража, два војника израђена од камена, један млађи, а други старији, сваки тежак хиљаду килограма. Дело су вајара Марјана Станковића, који њихову симболику објашњава на следећи начин: „У војску уђеш млад, а изађеш старији, зрелији, искуснији.”

Прибојчићева кућа

Прибојчићева кућа је кућа Добривоја Прибојчића, виђеног врањског трговца. Кућу је саградио његов отац Манасије, кафеџија. Кућа је мало старија од Борине куће, у оријентално-балканском стилу. У њој је боравила Књижевна заједница „Борисав Станковић”, па је двориште куће опремљено и уређено за различите врсте културних догађаја. Налази се у Улици Јустина Поповића, а двориште куће је капициком повезано са двориштем Куће Боре Станковића.

Гимназија „Бора Станковић”

Врањска гимназија је основана августа 1881. године. Током историје школа је пролазила кроз бројне реформе и више пута је мењала своје име да би од 1990. добила назив који данас носи – Гимназија „Бора Станковић”.

Почетак изградње нове зграде у којој је смештена најстарија школска институција на југу Србије означен је на Видовдан, 28. јуна 1931. године. Зграда је завршена пред крај 1933. године.

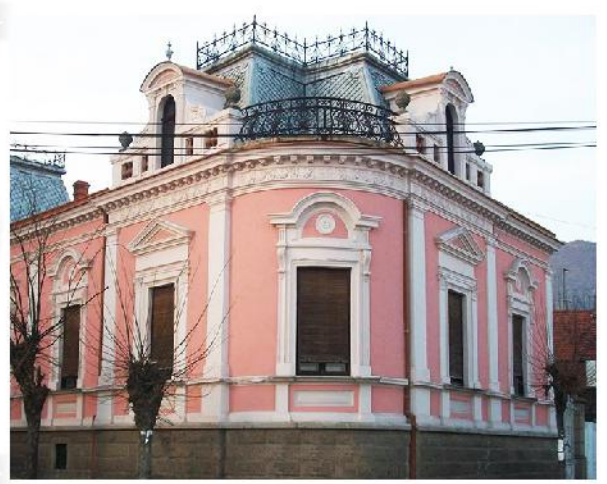
Има два спрата, не рачунајући приземље и сутерен, и у облику је слова Е. На другом спрату, изнад терасе постављени су барелефи српских великана: Вука Караџића, Боре Станковића, Ивана Гундулића, Светог Саве, Ивана Мажуранића, Франца Прешерна и Петра Петровића Његоша. Рељефе је радио вајар Марко Брежанин. У лето 1941. године, окупаторски војници су више од два месеца длетом и чекићем рушили рељефе на врањској Гимназији. Поново их је израдио Војин Стојић, Врањанац, и сам ученик врањске гимназије, а касније ректор Универзитета уметности у Београду. Зграда је комплетно рестаурирана 2013. године.

„Кућа на углу”

Иза споменика жртвама бугарских окупатора је такозвана „Кућа на углу”. Подигнута је 1907. године и краси трг испред Храма Свете Тројице својим ренесансним стилем и лепотом. Кућа је високо приземна, са бројним собама и угаоном терасом на крову, а њен власник је био Тома Зафировић, богати кројач и народни посланик. Три године касније у његову кућу уселио се бугарски командант Илков, а Тому ухапсио и послао на губилиште. У време Другог светског рата, у овој кући се налазила Бугарска национална банка.

После ослобођења, у њој је најпре била војна команда, а потом амбуланта. Данас је породична кућа доктора Костића.

Народни музеј Врање

Године 1960, у Врању је основан музеј са тематиком Народноослободилачке борбе. Од самог оснивања, налази се у згради Селамлука, из комплекса Пашиних конака подигнутих напорима Рауф-бег Џинолија 1764. године, где је пре Музеја, од 1881. била смештена Гимназија, а потом и Скупштина Општине. Данас је то музеј комплексног типа који садржи археолошку и нумизматичку, етнолошку, историјску и збирку савременог сликарства.

Стална поставка обухвата и предмете из етнолошке збирке, градску и сеоску ношњу, употребне предмете – покућство, из XIX и XX века, који су распоређени по собама. Такође, као део сталне поставке, на спрату, изложени су Салон, Девојачка и Спаваћа соба с почетка XX века.

У састав музејске установе 1967. улази и Музеј-кућа Боре Станковића, да би се 1995. установи прикључила и Галерија Народног музеја.

Народни музеј се налази се у некадашњој згради Селамлука, мушког дела Пашиног конака, и располаже површином од 400м² изложбеног простора, са око 30.000 експоната из области етнологије, археологије и културне историје.

Народни музеј у Врању основан је 1960. године као музеј комплексног типа.

Галерија Народног музеја

Галерија је изложбени простор Народног музеја. Постојањем модерне галерије омогућен је уметницима простор за излагање уметничких дела, а публици савремене презентације уметности и садржаја из области културе, историје, књижевности. Галерија, поред изложби ликовног, археолошког, етнолошког и историјског садржаја, служи и за одржавање других културних манифестација града.

Остава Дерона из Врања

Најстарије примерке нумизматичке збирке Народног музеја Врање представља остава сребрног новца откривена 2003. године на периферији Врања. Ови „тешки комади” у сребру представљају ремек-дело архајске уметности и хронолошки су смештени у период између 520. и 450. године пре нове ере.

Новца Дерона из фотодокументације Народног музеја Врање

Позориште „Бора Станковић”

Прву позоришну представу Врањанци су одиграли 30. јануара 1896. године. Био је то Његошев *Горски вијенац* у режији Радоја Домановића, ондашњег професора Гимназије у Врању. Уследио је период припремања и приказивања позоришних комада, на иницијативу омладине и градске интелигенције.

Врањанци су 5. октобра 1924. године формирали „Позориште грађанске касине”, када у Врању почиње организован позоришни живот.

Окружно народно позориште у Врању основано је 27. априла 1946. године и успешно је радило до 31. аугуста 1954. године. Потом је уследио период успешног деловања аматерског позоришта, са сталним репертоаром, бројном публиком и наградама на републичким и југословенским фестивалима.

Највећи успех у досадашњој историји остварило је на међународном фестивалу „Златни витез” у Москви, завршеном 01. 11. 2010, на којем је представа „Павиљон бр. 6” награђена *Сребрним витезом* за представу у целини и *Златним витезом* за најбољу мушку улогу (Небојша Дугалић за улогу доктора Рагина).

Поред бројних награда и признања, позориште је добило и *Вукову награду* и *Орден заслуга за народ са сребрним зрацима*.

Позориште „Бора Станковић”, 5. септембра 1997. године, поново се придружило породици професионалних позоришта Србије.

Позоришни живот у Врању одвијао се до 2. јула 2012. године у згради коју је 1892. године изградио врањски трговац Јанча Јовановић, када је зграда Позоришта у потпуности изгорела у подметнутом пожару, а чија реконструкција ускоро улази у другу фазу.

Већ 33 године заредом Позориште успешно организује *Борине позоришне дане*, на којима је до сада приказано преко 400 представа, а учествовала су бројна позоришта из наше земље и иностранства.

Историјски архив

Основан је од стране Народног одбора среза Врање, 31. марта 1962. године као Историјски архив среза Врање. Са радом је почео 1. новембра исте године. Коначан назив Историјски архив „31. јануар” добио је 19. марта 1979. године, по датуму ослобођења Врања од турске власти 1878. године.

Бави се евиденцијом и заштитом архивске грађе, сређивањем и обрадом, а обавља и информативне и пропагандне делатности.

Знаменити Врањанци

Борисав Станковић (1876–1927), био је српски приповедач, романсијер, драматичар и један од најзначајнијих писаца српског реализма.

Рођен је у Врању. Завршио је Правни факултет у Београду.

Написао је први српски модеран роман *Нечиста крв*, лирску драму *Коштана* и више антологијских приповедака: *У ноћи*, *Увела ружа*, *Покојникова жена*, *Стари дани*, *Бурђевдан*, *Вечити пољубац*, *Станоја* и др. Међу првима је писао кратке приче (*Божји људи*).

Станковић понире у људску душу, у њене вирове и тамне вртлоге и даје танану психолошку анализу ликова и догађаја. Осећа најфиније трептаје нежне и меке женске душе. Луцидна Софка је најсложенији женски лик у српској књижевности. Он ненадмашно слика трагику живота, старе дане, људске страсти и „жал за младост”.

Јован Хаћивасиљевић био је српски историчар, етнограф и писац.

Рођен је у Врању 18. октобра 1866, а умро у Београду 29. марта 1948. године. Основну школу завршио је у Врању, Гимназију у Врању и Нишу, а Велику школу (Историјско-филолошки одсек) у Београду. Докторирао је у Бечу 1898. године на теми из филозофије.

Као чиновник Министарства иностраних послова службовао је од 1898. до 1904. године у Битољу, Скопљу и Београду. Државну службу напустио је 1904. Од тада па до 1940. године био је секретар Друштва Светог Саве, све време радећи на националном просвећивању Срба у Турској. Учесник је балканских ратова и Првог светског рата. Прешао је Албанију о чему је оставио драгоцен траг у свом дневнику.

Јован Хаћивасиљевић је написао велики број радова из историје, географије и етнологије. Вредност његових радова је у томе што су засновани на теренским истраживањима, а посебно на просторима Старе Србије и Македоније (Јужне Србије). Био је уредник часописа *Братство*, билтена Друштва Светог Саве. Најважнија дела Јована Хаћивасиљевића су: *Јужна Стара Србија – историјска, етнографска и политичка истраживања I-II*, Београд, 1909, 1913; *Бугарска зверства у Врању и околини 1915–1918*, Нови Сад, 1922; *Четничка акција у Старој Србији и Македонији*, Београд, 1928; *Скопље и његова околина*, Београд, 1930.

Пензију су му ускраћивале и стара и нова власт, тако да је умро заборављен, усамљен и гладан.

Милан Влајинац, истакнути агроном, етнограф, лексиколог.

Рођен је у Врању 23. новембра 1877. године. После студија на Пољопривредном факултету докторирао је 1902. године у Халеу.

Путовао је по Србији и по европским земљама изучавајући пољопривредне теме. Радио је у Министарству пољопривреде и вода на разним функцијама све до 1920. године када постаје ванредни професор новооснованог Пољопривредно-шумарског факултета у Београду, а убрзо потом и декан.

Као свестрани истраживач, Влајинац је прикупљао грађу о селу и сеоским обичајима, нарочито оним везаним за пољске и пољопривредне радове, а бавио се и сакупљањем народних пословица.

Умро је у Београду 4. априла 1967. године.

Борђе Тасић, рођен је у Врању 1892. године, где је завршио основну школу и шест разреда Гимназије, дипломирао на Правном факултету у Београду (1919), где је и докторирао (1920). Био је доцент на Правном факултету у Суботици од 1920. до 1922, па ванредни професор, и у том звању прелази на Правни факултет у Љубљани 1922, где затим бива изабран за редовног професора 1925. године. Професор Правног факултета у Београду постаје 1930, а затим и његов декан од 1938. године. Био је и главни уредник *Архива за правне и друштвене науке*.

По доласку окупатора, Тасић је удаљен са Универзитета, а затим и ухапшен јер је одбијао да држи наставу у окупираној земљи. Године 1941. је завршио у Бањичком логору, одакле је пуштен, да би га 25. августа 1943. године поново ухапсио Гестапо и одвео у логор на Сајмишту, где је и стрељан.

Тасић је оставио за собом дело које је по обиму и вредности највеће у српској правној науци, а које је од значаја и за европску правну науку. Објавио је преко три стотине радова у најугледнијим часописима у земљи и иностранству. Књиге: *Проблем оправдања државе* (1920), *Одговорност државе по принципу једнакости терета* (1921), *Правне расправе* (1921), *Један покушај поделе државних функција у формалном и материјалном смислу* (1926), *Три расправе из јавног права* (1933, више издања), *Увод у правне науке* (1933, више издања), *Савремени политички систем и схватање о држави* (1936).

Заслуге Ђорђа Тасића за утемељење и развој социологије у Србији су немерљиве. Био је оснивач и председник првог правог социолошког друштва у Србији – Друштва за социологију и друштвене науке (1935) и редовни члан **Међународног института за социологију**, са седиштем у Паризу.

Сима Погачаревић, рођен је у Врању 1908. године. После основне школе похађао је столарски занат.

Као веома млад постаје члан Комунистичке партије, а 1931. године, по повратку из војске активно се укључује у партијски рад. Неколико пута је хапшен, први пут 1934. године, а на суђењу 1935. ослобођен је због недостатка доказа. Године 1936. поново бива ухапшен и остаје у затвору до септембра када је ослобођен. По изласку из затвора, по налогу Покрајинског комитета КПЈ-а за Србију, активно је радио на обнављању партијских организација, које су биле потпуно разбијене.

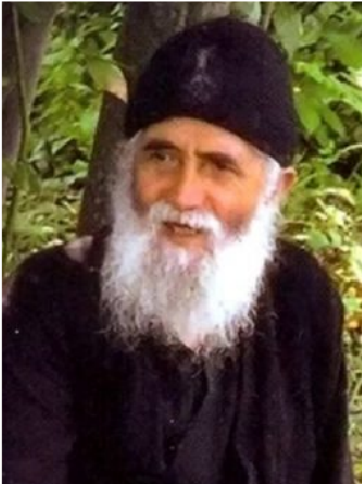
Године 1937. заједно са Блажом Орландићем оснива организацију СКОЈ у врањској Гимназији. Почетком 1940. године одржана је Прва месна конференције комуниста Врања и на њој је изабран Месни комитет КПЈ-а за Врање, а за његовог првог секретара изабран је Сима Погачаревић.

Крајем 1940. је поново ухапшен и одведен у радни логор у Ивањици, где остаје до почетка рата.

После априлског слома, 1941. године, вратио се у Врање, где је због опасности од хапшења живео у илегали. У тешким условима илегалног живота и рада, радио је на припремама оружаног устанка. Јуна 1941. године, по задатку Партије, пребачен је у Лесковац, где је вршио дужност секретара Окружног комитета КПЈ-а за Лесковац. Потом је поново враћен у Врање.

Погинуо је 20. децембра 1941. године у сукобу са бугарском војском на месту званом Добра Вода, у близини Врања. Најновија сазнања у вези са његовом погибијом сугеришу да је опет, као толико пута пре рата, био издан од стране сарадника.

Указом Президијума Народне скупштине Федеративне Народне Републике Југославије, 27. децембра 1951. године, проглашен је за народног хероја.

Владика Пајсије— Иако пореклом Грк, за епископа Пајсија се може рећи да је у души био Врањанац. О њему се врло мало зна, и релативно је мало писаних трагова о његовом животу и раду. Негде се наводи да је владика Пајсије рођен у селу Његош у Беровској области, мада није немогуће да се ради и о Његушу у Црној Гори.

У Врању је најпре боравио као викарни епископ скопског митрополита Јоакима. Управо је он врањској општини поклатио школу, то јест Пашин конак који је претходно купио од кћерке Хусеин-паше. Залагао се да се у Скопљу отвори српска богословија још 1854. године. У току његовог службовања у старој Србији изграђено је више од 70 посто храмова у врањској епархији.

Време у коме је живео и радио митрополит Пајсије, а то је средина 19. века, време је у коме су се на овом простору преламали и сукобљавали интереси многих страна и сила. То је време утицаја бугарске егзархије, с јасном намером да се овдашње становништво бугаризује. Постојали су и утицаји фанариота, који су богослужили на грчком. С друге стране, Врање је још увек под турском влашћу која је на издисају. Постоји јак национални осећај и жеља за припајањем матици Србији. У томе је улога митрополита незаобилазна. Он је својом виспреношћу, осећајем за нова времена и лукавством умео да разуме те напоре, да их подупире, помаже и каналише. Духовни живот у Врању је развијен и разгранат, постоји пуно цркава и задужбина, што је допринело много мањој исламизацији становништва ових крајева у односу на неке друге. Владика Пајсије је имао одличну комуникацију са народом што се види по томе да му се народ обраћао у вези са разним питањима.

Да би се што више саживео са Врањанцима, владика је научио врањски дијалекат, који пре тога, као ни српски језик, уопште није познавао.

Важне су заслуге владике Пајсија за изградњу Храма Свете Тројице у Врању. После Једренског мира дата су већа права хришћанима, што је мудри владика искористио и подстакао обнову претходно разрушеног храма а највероватније и освештао почетак обнове. Он је за иконостас у Саборној цркви Свете Тројице донирао икону Светог Јована Крститеља. Та икона и данас стоји на истом месту са натписом на дну са именом дародавца. У периоду када је Пајсије био јерарх на овим просторима, а то је период 1860–1890. обновљено је 70 процената храмова врањске епархије.

Историјски податак је да је управо владика Пајсије откупио једну механу (у то време то није била реткост да црква послује механама; уосталом, и поред Саборне цркве постојала је механа у којој су се домаћини скупљали и разговарали после службе), која се налазила на друму. Ту су путници свраћали да одморе коње и да се окрепе. Временом је уз механу никло мало насеље које је расло. Место поред пута је добило име – Владичин Хан.

Митрополит Пајсије умро је 1892. године. Због несачуваних података немогуће је направити потпуну слику о животу човека који је обележио живот мале оријенталне варошице са јаким хришћанским упориштем.

Развој занатске чаршије у Врању

Положај града Врања у области Јужног Поморавља, као и повољни привредно-економски услови и комуникације учинили су да се Врање, нарочито по доласку Турака, развије у занатско-трговачки центар. Тако је Врање било познато као град разних заната, од којих се веома мали број одржао до данас.

Развој Врања, као варошког насеља, евидентиран је тек од друге половине XVIII века. Тада Врање доживљава снажан привредни напредак. То је период јачања његове економске моћи и трговачко-занатска чаршија Врања почиње нагло да се развија и расте, да би око половине XIX века достигла свој врхунац у периоду турског развоја града. У то време у чаршији делују многе српске занатлије: урари, бачвари, мутавције, самарције, казанције, абације, терзије, обућари, опанчари, сарачи, пушкарни, папуције, нануције, а Роми су држали поткивачки занат.

У XIX веку, нарочито после 1839. године, новом административном поделом Врање је постало седиште казе. Врање тад постаје развијена трговачко-занатска чаршија која се пружала до Сахат куле у Горњој чаршији. У дућанима је тада радило више стотина занатлија, разноврстаних у 40 врста, и исто толико еснафа.

Развој врањске чаршије достигао је врхунац на самом почетку друге половине XIX века кад су врањски трговци трговали стоком, пољопривредним производима и занатским израђевинама све до Солуна, Цариграда, Пеште, Београда и Беча, и по читавој Турској.

У периоду 1861–1864. изграђен је пут од Ниша до Куманова. Тим путем саобраћало се много брже, што је допринело већем развоју трговине, па самим тим и заната.

На основу турских извора може се сагледати величина и број објеката у врањској чаршији. Један од тих извора је и *Призренска салнама (Годишњак)* из 1873/74. године. По овом извору у Врању је евидентирано, на само четири године од ослобођења, укупно 900 дућана, 5 магацина, 14 ханова, 28 пекара, 86 кафана. Врањска чаршија је била одмах иза нишке где је било 1500 дућана, лесковачка је имала 901, пиротска 229, куршумлијска 50. То говори да је Врање 70-их година XIX века било једно од најразвијенијих трговачко-занатских центара југа Србије. Тад су пописана и 32 млина.

Занате је некад радило, и од њих живело, готово целокупно градско становништво. Они су чинили важан део варошке културе и варошког економског живота. Били су удружени у еснафе – занатска удружења састављена од мајстора истог или сличног заната, са намером да заштите своје чланове, њихове израђевине и интересе.

Почетком XX века многи занати почињу нестајати у ери индустријализације, поготову после Другог светског рата, када неки нису више имали сврху, то јест када ручни рад није могао издржати конкуренцију фабричке производње која је лакша и бржа.

Удружење занатлија Врања основано је 1918. године и постоји и данас, иако се примећује одсуство већине старих заната. Задржали су се грнчари, лимари, обућари, казанције, опанчари, стругари.

Врањска Ношња

Ношња и начин одевања претрпели су низ промена под утицајем различитих фактора, те су се временом мењали. Основна подела је на сеоску и градску, а можемо разликовати старији и новији тип народне ношње – оне у турском периоду и после ослобођења од Турака. Та ношња спада у јужноморавски тип ношње, а по својим карактеристикама и специфичностима, начину ношења и терминологији је различита од својих суседних области. У њој се сусрећу утицаји јужних и северних српских области и македонских области помешаних са источним утицајима. Сеоска ношња у врањском Поморављу може се поделити на ношњу Поморавља, пчињску, пољаничку, власинску и босилеградску.

Почетком XIX века није било разлике између сеоске и градске ношње. У то време Врање још није имало одлике српске вароши, већ је имало одлике оријенталног насеља, у коме главни део градског становништва чине Турци. Српско становништво се бавило сточарством и ратарством, па је и начин одевања био прилагођен томе. Осим тога постојале су забране и прописи у одевању становништва. Тако се раја, то јест хришћанско становништво није смело облачити као њихови господари Турци. Постојале су забране у погледу кроја, врсте материјала и боје које су носили. Срби су смели носити само одећу од вуне, лана, евентуално од памука тамних боја, никако од финијих материјала као Турци, а посебно је било забрањено украшавање одела и ношење накита.

Врањска градска женска и мушка ношња, XIX век

Развојем вароши Врања, у првој половини XIX века долази до јачања грађанског слоја, трговачког и занатског, па тако код тог слоја становништва почиње се носити градско одело. Економски развој града привлачио је све већи број трговаца, занатлија из Грчке и Турске. Тако се формира градска варошка ношња старијег типа, оријенталног кроја. По начину ношења и кроју она је оријентална и иста је као у осталим српским градовима. Њу је носио само грађански слој становништва, који је по свом економском и друштвеном статусу могао себи приуштити јер је била изузетно скупа и од стране Турака забрањена.

После ослобођења од Турака напушта се оријентални тип ношње и поприма се европски тип одела; то је новији тип градске ношње.

Градски женски костим новијег типа чини: дуга сукња црне или тегет боје, бела кошуља од свиленог или памучног материјала, појас са украсном, обично филигранском копчом – пафтом. Некада је ношена троугласта марама, најчешће беле или драп боје, од фабричке чипке, која се укрштала на грудима, а крајеви се завлачили у сукњу. Преко се носило црно или тегет либаде од чоје или сомота, по ивицама украшено златовезом. Зими се носила кратка бунда од црног атласа постављена крзном. На глави је тепелук, код богатијих жена украшен бисерима или златницима. На ногама су црне ципеле.

Мушку градску ношњу чине: чојане чакшире, турлије од тегет или браон чоје украшене црним гајтанима, бела кошуља од памука, јелек од истог материјала као чакшире, украшен гајтанима у црној боји, минтан са дугим рукавима, такође украшен гајтанима, појас од куповног свиленог материјала, такозвани троболос, на глави фес од црвене чоје или шубара од јагњег крзна. Зими се носила бунда, ћурак, постављена крзном и на ногама црне ципеле.

У сеоској ношњи Врањског Поморавља скоро да нема оријенталних утицаја. Женска ношња се састоји од карактеристичне ткане вунене или памучне сукње овог краја – футе, која је украшена разнобојним вертикалним пругама, памучне или пртене беле дугачке кошуље, вуненог јелека украшеног гајтанима, вуненог, тканог, разнобојног, украсног појаса, плетених украшених чарапа, опанака и мараме на глави.

Мушка сеоска ношња се састоји од кошуље од белог пртеног или памучног платна, чакшира и јелека шивеног од ручно рађеног вуненог клашња (сукна), браон боје. Горњи део одеће је јелек од истог материјала као и панталоне, затим минтан дугих рукава украшен црним гајтаном. Преко панталона је вунени појас, на ногама вунене чарапе и ручно рађени свињски опанци, нешто касније куповни. На глави се носила шубара, а почетком XIX века и у време Првог светског рата прихвата се шајкача.

Врањска Песма

Позната по севдаку и мераку, са мало речи које кажу све, и са много емоција, песма је постала симбол Врања.

Неке од најбољих песама створила је и певала чувена Стана Аврамовић Караминга коју сматрају „мајком” врањске градске песме. Врањске песме са великом страшћу певали су Василија Радојчић и Станиша Стопић. Данас то културно благо чувају Бранимир Стопић Каџе, Ивана Тасић, Чеда Марковић. Врањска песма чува од заборава старе обичаје, занате, начин живота и, коначно, дијалект, тако специфичан и драгоцен.

Труба је такође неизоставни део живота Врањанаца, у слављу и весељу, и тузи и бризи. Врањски трубачи, а пре свих Бакија Бакић, прославили су врањски мелос. Данас у Врању стварају врсни трубачки оркестри као што су оркестри Ненада Младеновића, унука Бакије Бакића, и Екрема Мамутовића.

Бакија Бакић

Чувени трубач, који је прославио Врање, родио се у Врању, у Горњој чаршији 1923. године. Захваљујући препознатљивом маестралном свирању постао је симбол трубе у Србији.

Бакија је од малена заволео трубу. Већ са 10 година свирао је у оркестру свога оца Фејзе Бакића. Временом је Бакија, захваљујући свом раскошном таленту, преузео вођење оркестра.

Оркестар је годинама свирао по свадбама, ресторанима и кафанама широм Србије. Врањанци још памте времена када је Бакија свирао у башти хотела Врање. Бивало је то уторком увече. Суботње вечери су биле резервисане за свирке у Врањској Бањи, преплављене гостима из Куманова, Скопља, Ниша, Лесковца...

Неколико година је Бакија Бакић освајао признање *Прва труба* Сабора трубача у Гучи, као и Награду *Мајстора трубе* (1963, 1969. и 1970. године).

Успешно је водио свој оркестар више од пола века. Оркестар је наследио његов сестрић Милан Младеновић. Бакија је умро у Врању 1989. године, а 2006. године му је откривен споменик у Горњој чаршији.

Станиша Стошић

Станиша Стошић, рођен је у селу Врбово 1945. године. Студирао је на Учитељском факултету, свирао виолину и узимао часове певања.

Музичку каријеру започео је у Радио Београду 1963. године. Године 1966. Станиша је победио на фестивалу „Златиборски нарцис” са песмом *Стојанке, бела Врањанке*.

Станиша Стошић је најзначајнији интерпретатор песама из врањског краја. Он је своју каријеру, па и свој живот, посветио завичајним песмама пуним чежње, неузвраћене љубави, туге, патње... Овековечио је песме: *Димитријо, сине Митре, Симбил цвеће, Због тебе моме убава, Бело Ленче, Шано душо, Море пуче пушка*.

Легендарну песму *Лела Врањанка*, Станиша је снимio 1972. године. Ту песму је специјално за њега написао Драган Токовић, који се заљубио у једну лепу Врањанку.

Каријеру је градио по свим републикама широм некадашње Југославије.

Стошић је сматрао да певач треба да остане у границама свог завичаја и да му је дужност да кроз песму чува традицију својих предака. Иако никад није био звезда, Станиша је био и остао међу најбољима, захваљујући пре свега певачкој перфекцији. Био је познат по надимку „Павароти врањске песме”.

Године 2007. Станиша је добио посебно признање Министарства културе Србије. Преминуо је 8. априла 2008. године после дуге и тешке болести. Сахрањен је у алеји заслужних грађана. Од 2009. године, Трг испред Народног музеја у Врању носи име овог великог уметника. На тргу је постављен његов споменик.

Излетишта

У близини града постоји неколико места која су погодна за излете и камповање, за једнодневни боравак у природи током празника и викенда.

Пржар – брдо изнад Врања, богато боровом шумом, на чијем врху је 1906. године направљена шумска кућица, а потом и чесма. Данас је познато излетиште Врањанаца у чијем комплексу се налази хотел, затим терен за мали фудбал, кутак за децу и стазе за шетњу са видиковцима са којих се пружа импозантан поглед на читаву врањску котлину.

Ћошка – узвишење у оквиру града, налази се западно од Пржара. Пре рата је било погодно за ђурђевданске уранке а касније и за првомајске. Најстарије је локално излетиште. Тренутно је у фази ревитализације.

Борино брдо – северозападно од Врања, око једног километра удаљено, налази се брдо Голич, које Врањанци зову Борино брдо, јер је и сам Бора Станковић учествовао у његовом пошумљавању. Брдо је било без вегетације. Сада је обрасло боровом шумом. Са надморском висином од 560 м и погледом са његовог врха који открива лепоте предграђа Врања и његове околине, Борино брдо је једно од омиљених излетишта Врањанаца. Недавно је ту направљен видиковац, стазе за трчање и вежбање, постављене су клупе, па је боравак на овој локацији још пријатнији.

Александровачко језеро – вештачка акумулација на 7–8 км југозападно од Врања. Дуго је 500 м, највећа ширина му је 250 м, површина облика еклипсе износи 0,12 км². Просечна дубина је око 2,5 м. Направљено је 1964. године, за потребе наводњавања по систему „кап по кап” пољопривредног комбината „Пољопродукт”, који се првобитно старао о језеру. Језеро је некада било омиљено излетиште Врањанаца. Потом је дуго времена било запуштено. У више наврата је било великих помора рибе, више пута је уређивано и порибљавано, према различитим техничким решењима. Последњи велики помор рибе догодио се у децембру 2012. године, испод залеђеног језера. Планом и програмом је предвиђено да ово језеро постане најлепша риболовачка атракција краја.

Казанђол – кањон Врањске реке, који се налази надомак Врања у стенама између планина Пљачковице и Крстиловице. У њему има неколико великих вирова (казана), водопада и на десетине слапова. Постоји пешачка стаза кроз кањон. Терен је обележен од стране извиђача и прилагођен је за излете.

Вражији камен – на само 11 км од Врања, у планинским врлетима Трговачког краја, годинама пркосе моћне купасте стене. У питању је низ камених стубова – феномен настао ерозијом стена. На врху једне налази се Црква Пресвете Богородице из XIV века.

Првонек – на 5 км од Врањске Бање, код старог насеља Градиште, које је настало у прошлости и на коме се налазе остаци тврђаве и цеви некадашњег римског водовода, изграђена је брана „Првонек”. У темељу је широка 321 м, на круни дуга 250 м и омогућава акумулирање 23 милиона кубика воде. Максимална дубина језера је 78 м, а пуњење се предвиђа до нивоа од 65 м.

Врањска Бања

Десет километара југоисточно од Врања, у подножју планине Бесне Кобиле, налази се Врањска Бања. На надморској висини од 410 м, она се простире у бањској котлини све до Јужне Мораве. Врањска Бања окружена је брдима и густом вегетацијом. Бањска вода се користила за лечење још у античко време. Постоје поуздани археолошки докази о постојању римских термалних насеобина, које су грађене на темељима праисторијског насеља. Минерални извори су за лечење коришћени и у средњем веку, као и за време Турака. По ослобађању од Турака, Врањска Бања добија на значају као лечилиште и туристички центар.

Садашња зграда Специјалне болнице подигнута је 1888. године. Редовни гости Врањске бање су били чланови обе краљевске породице. У њој се од 1901. године лечила краљица Драга Машин, а од 1914. године и краљ Петар I Карађорђевић. Вест о почетку Првог светског рата затекла га је у бањи, па Краљ 1915. године прекида лечење због одласка на фронт. Краљева када се и данас чува и користи. Због тога је Врањска бања једна од ретких краљевских бања у Србији и чланица Удружења краљевских бања Србије и Асоцијације краљевских бања Европе.

У самој бањи постоје остаци некадашњег града Изома, а постоје легенде да се ту налазила бањска црква. У бањи је средином XV века постојало старо српско насеље са црквом.

Године 1928. започета је градња Цркве Светог Илије у Врањској Бањи. Краљ Александар Карађорђевић је послао план старе цркве са Опленца, са молбом да у Бањи буде изграђена иста црква. На тај начин је хтео да се одужи грађанима овог места за љубазност и поштовање према његовом оцу, који се тамо лечио.

Више лековитих извора образује хидротермалну зону дужине и ширине око 60 км на левој страни бањске реке. Неколико извора избија у речном кориту. Већина извора је каптирана, вода им је сличног физичко-хемијског састава, али се разликује по температури. Врањска Бања је најпознатија по својој води. То је најтоплија бања у Европи са температуром од 96°C, док на појединим местима вода избија у виду прегрејане паре, температуре од чак 111°C. Међу топлим изворима овог лечилишта позната је „Велика чесма”, уз речно корито. Она даје око 35 л воде у минуту. Слабо је сумпоровита, алкално-салинична и са температуром од 92°C. Охлађена, ова вода служи за пиће.

Данас Врањска бања представља својеврсну еколошку оазу са великим потенцијалом за туризам и атрактивну дестинацију за лечење посттрауматских стања и низа обољења, за припрему спортиста или, једноставно, пријатан кутак за одмор и рекреацију.

Културни живот је одувек био јако богат у Врањској Бањи. Памти се да су ту, пре рата наступали Петре Прличко и чувена Радојка Живковић. Почетком 20. века у Бањи је певала Малика Јеминовић, Ромкиња плаве косе и плавих очију, необичне лепоте којом је очаравала све мушкарце овога краја. Она би својом песмом и игром дочекивала виђеније и богате Врањанце. Како је тих година и Бора Станковић често боравио у Бањи, лепа Ромкиња му је послужила као узор по коме ће створити чувену *Коштану*. Остале су упамћене речи које је у шали изговорио велики књижевник: „Слушај, ти, бре, Коштана, ти си цилитала, за љубав бакшиша певала, и старом и младом, и аги и раги, а ја сам од тебе направио и анђела и песму-девојку.”

Бесна кобила

Планина Бесна кобила, са истоименим највишим врхом на 1923 м надморске висине, налази се у југоисточној Србији, на развођу слива Јужне Мораве и слива реке Струме. Удаљена је 40 км источно од Врања, 120 км од Скопља и 400 км од Београда.

Планински бисер, Бесна кобила, део је планинског масива Родопских планина и састављена је углавном од гранита. Врхови су већим делом године под снегом. Поглед који се пружа са врха фасцинира, јер, када је ведро, сеже до Шар-планине, планине Риле у Бугарској, па чак до Олимпа у Грчкој.

Подножје планине чине шуме, док су виши делови под пашњацима. Стручњаци за планинске центре тврде да ову планинску лепотицу карактерише клима која највише подсећа на климу у познатом аустријском скијашком центру Кицбилу.

Бесну кобилу карактерише биљно богатство које се заснива на дивљем, самониклом, лековитом биљу и дивљим плодовима, односно разноврсним биљним светом са преко 700 врста дрвенастих, жбунастих и зељастих биљака. Животињски свет је на овој планини богат разним врстама дивљачи, што љубитељима ловног туризма омогућава освајање трофеја: дивље свиње, вукова, лисице...

Незагађена околина и изузетна клима, створиле су здраву средину где постојећи кисеоник, неопходан за напоран дан, рехабилитише организам од утицаја загађене околине којој су сви изложени.

У овој нетакнутој природи, на 1462 м надморске висине се налази планинарски дом. Прве госте овај дом је примио још 1950. године. У протеклом периоду је у више наврата дограђиван и осавременјиван, тако да данас има смештајни капацитет од 80 лежајева и то 10 вишекреветних соба са сопственим купатилима и 4 апартмана са телевизијом и бежичним интернетом. Дом функционише у оквиру Туристичке организације Града Врања.

У склопу планинарског дома је ресторан са 80 места који својим гостима нуди, пре свега, специјалитете из Врања, као и традиционална јела из Србије. Врхунски кувари, велики избор јела и пића и љубазно особље овог ресторана гаранција су квалитета услуге. Ресторан је вишенаменски, по потреби се може користити и као конгресна сала, за састанке и семинаре. Ресторан поседује и видео-пројектор.

За љубитеље скијања на располагању су две уређене стазе, дужине 480 м и 1200 м, и три ски-лифта капацитета 500 скијаша на сат. Једна од стаза је оспособљена и за ноћно скијање. Поред тога, скијаша који воле слободно скијање могу да користе бројне стрмине са изврсним условима за екстремно скијање.

За рекреативце је урађено неколико стаза за шетање. Стазе су видно обележене и пролазе кроз најлепше делове Бесне Кобиле. Захваљујући доброј конфигурацији терена, шетња не захтева велику кондицију, а свеж ваздух доприноси убрзаном опоравку организма.

Врањска Кухиња

Као што, господски и са стилем, знају да уживају у дерту и мераку, у песми и игри, Врањанци знају да уживају и за трпезом. У врањској кухињи доминирају оријентални елементи и утицаји али су присутни и они из западне Европе.

Традиционална врањска кухиња препознатљива је по зачињеној храни која се углавном конзумира уз вино, којим се врањски крај такође може похвалити због дуге традиције узгајања лозе. На ову кухињу је највише утицала турска кухиња, а онда и кухиње Македоније и Бугарске. Врањска кухиња је богата, разноврсна, квалитетна, једном речју – хармонија укуса, мириса и боја.

Препознатљиви производи врањске кухиње су разне врсте пита:

- самса – празна пита, преливена белим луком и киселим млеком. Врло једноставна, без пуно састојака, сочна, карактеристична је само за Врање и његову околину.
- пропећ – пита од једне коре са смесом од јаја и сира специфично обликована.
- слана баница – са сиром; слатка баница – са ренданим јабукама и шећером,
- сеченица – масивна пита са сиром,
- пита са тиквом,
- зељаник – пита са сиром, прازیлуком или зељем као надевом.

Као главно јело, врањска кухиња нуди ђувеч-тарану са пилетином, касапски ђувеч, виноградарску јанију, паприкаш, мусаку, пуњене суве паприке, сарме од киселог купуса и гравче на тавче.

Никако се не могу занемарити ни чувене салате трљаница, љутеница, салата са сувим паприкама и куваним кромпиром, затим са сувим паприкама и орасима.

Врањски слаткиши: гемиш (црвенци), ванилица, гурабије, баклаве, татлије (брдарице) и старинске „парене” торте с орасима.

Традиција Врања, пуна уживања, чулности, мерака и дерта, морала је наћи одраз и у кулинарству. Доста је ресторана у Врању где се сви ови укусни специјалитети могу пробати. Ко год их је пробао, нарочито гости са стране, не остаје равнодушан. Због разноврсности и једноставности рецепата и квалитета састојака који су гаранција за врхунски укус јела, врањска кухиња увек је пријатно изненађење за посетиоце.

ЗАХВАЛНОСТ

Користимо прилику да се на крају овог истраживачког подухвата захвалимо Граду Врању, који је финансијски подржао реализацију пројекта „Цепови пуни врањске културе”.

Захваљујемо се Ненаду Стојиљковићу, професору историје, Иви Лаковић, вишем кустосу – етнологу, Горану Митровићу, музејском саветнику – археологу, Гордани Стојичић, вишем кустосу – археологу, на уступљеној литератури и бројним сугестијама приликом обликовања овог текста.

Велику захвалност дугујемо и Милици Стојиљковић на уложеном труду око лекторисања, Марку Стаменковићу Марсу, графичком дизајнеру, Предрагу Савићу, али и осталима који су нам својим учешћем, знањем и несебичним даром помогли да овај пројекат реализујемо.

Посебну захвалност дугујемо Народном музеју Врање, Туристичкој орханизацији Врање, Фолклорном ансамблу Севдах Врање и Епархији Врањској.

Центар за друштвене интеграције

Издавач: Центар за друштвене интеграције

Уредила и припремила: Анита Стојановић, координатор пројекта

Фото: Туристичка организација Врање, Епархија врањска, Народни музеј Врање, Фото студио „Младожења“ Врање, Фолклорни ансамбл Севдах Врање

Стручни сарадници: Ива Лаковић, виши кустос-етнолог, Ненад Стојиљковић, професор историје, Горан Митровић, музејски саветник, Гордана Стојичић, виши кустос-археолог

Графички дизајн: Марко Марс Стаменковић

Лектура: Милица Стојиљковић

Тираж: 300

Врање

Град који има душу

